

"ופרעה הקריב וישאו בני ישראל את עיניהם והנה מצרים נסע אחריהם וייראו מאד ויצעקו בני ישראל אל ה' (יד, ו) פירש"י ויצעקו - תפשו אומנות אבותם וכו'.

(2) לזכר אכ"ה

1 [יד] תפסו אומנות אבותם. דאין לומר שהיו צועקים כדרך הצדיקים שהם צועקים

1 הקשה רבינו עובדיה מברטנורא מה משמיענו רש"י בזה, ומה הוקשה לו שהוצרך לומר זה?

וכתב, יש לפרש לפי שכתוב אח"כ "וויאמרו אל משה המבלי אין קברים לקחתנו למות במדבר" משמע שנתרעמו על משה ולא היו צדיקים, וכן כתוב בספר תהילים "וימרו על ים סוף". לכן פירש רש"י דמה שכתוב "ויצעקו בני ישראל" לא בשבחן דבר הכתוב אלא אדרבה בגנותו, שמה שצעקו לא היה בלב שלם כי אם מנהג אבותיהן בידיהן, ורואה דבר זה ממה שכתוב ויצעקו "בני ישראל" שלא היה צריך לכתוב אלא "ויצעקו אל ה'" שהרי ידענו שבבב"י הכתוב מדבר? אלא, שבא להשמיענו שמה שצעקו לא היה אלא מפני היותן בני ישראל שתפסו אומנות אבותם, [ואעפ"י שאמר רש"י לקמן כדי הוא זכות אבותיהם והם דאמנה שהאמינו בי וכו', לא על אמונתן בים סוף, אמר אלא על אמונתם שיצאו

בעת צרה"י, דהא היו מתלוננים עכשיו לומר "הלא טוב לנו עבוד את מצרים" (וי פסוק יג), אלא שהוא אומנות אבותם, שכך היה מנהג אבותם, ודב"ל שהוא מנהג אבותם נמשך האדם תמיד אחריו, אף על גב שאינו עושה ככוונת לבו ודעתו, וכמו כן אמרו (הילין ע"ג) גוים שבחוצה לארץ אינם עובדי עבודה זרה אלא שמנהג אבותיהם הם בידיהם"י, הרי שהאדם עושה דבר משום המנהג, אף על גב שאין עושה זה בכל לבו"י:

ממצרים ולא הכינו להם צידה דפירש"י בפסוק וגם צידה לא עשו להם] עכ"ד. וכיוון לזה המהר"ל ב"גור אריה" ע"ש.

מכאן מוסר גדול איך צריך להתפלל בעת צרה, דכל אדם מתעורר ומתרגש כשתוקפת אותו צרה ומיד מתעורר לתפילה, אמנם צריך לבחון בעצמו האם מתפלל הוא מהלב או שמא מתוך הרגל ותפילתו מהשפה ולחוץ שאינה רצויה

1 כל מעשיך יהיו לשם שמים [א] לא יהי אדם הולך לאכול או לישן וכוונתו שיהי בריא וענין לעסוק בדברי העולם הזה ולהיות רודף אחר הממון אלא יאמר אישן ואוכל כדי שאוכל לעמוד ביראת בוראי ולעסוק בתורתו ומצותיו [ב]. וכשהוא נוטל ידיו ומברך או כשמברך על הפירות או על המצות השגורות בפני כל האדם יכוין לבו לברך לשם בוראו אשר הפליא חסדו עמו ונתן לו הפירות או הלחם ליהנות מהם וצוהו את המצות, ולא יעשה כאדם העושה דבר כמנהג ומוציא דברים מפיו בלא הגיון הלב ועל זה חרה אף ה' בעמו ושלח לבו את עבדו ישעי' ואמר יען כי נגש העם הזה בפני ובשפתיו כבדוני ולבו רחק ממני ותהי יראתם אותי מצות אנשים מלומדה (ישעי' כ"ט י"ג) אמר הקב"ה לישעיהו ישעי' ראה מעשי בני כי אינו אלא לפנים ומחזיקים בי כאדם שמחזיק ונהג מנהג אבותיו בידו באים בביתי ומתפללים לפי תפלות הקבוצות כמנהג אבותם בלא לב שלם הם מניקים את ידיהם ומברכים על נט"י ובוצעים ומברכים ברכת המוציא שותים ומברכים כמו שהדבר שגור בפיהם אך בעת שהן מברכין אינן כותכונים לברכני [ג] לכן על כן חרה אפו בו ונשבע בשמו הגדול לאבד חכמת חכמיו היודעים אותו ומברכים אותו כמנהג ולא בכוונה דכתיב בתרי' (שם שם י"ד) לכן הנני יוסף להפליא [את] העם הזה הפלא ופלא ואבדה חכמת

(3)
ס' חס"ים
מל"ה

10 חכמיו ובינת נבוניו תסתתר [ד], לפיכך הוזהירו חכמים על הדבר ואמרו [ה] ועשה דברים לשם פועלם. כי כל אשר ברא הקב"ה בעולמו לכבודו בראו [ו] ואל תעשם עטרה להתעטר בו [ז] בעשותך המצות בפני הבריות להתהלל בהם כי לא נגיע אל רצון בוראינו לפי שאנו עובדים למצוא חן בעיני אדם ויצא שכרנו לאשר נתכווננו לו חנם שלא נקבל שכר בכך. וכל העושה בסתר זוכה ליותר שכר ולבסוף מתגלים ענייניו ומתעלה [ח]. סוף דבר הכל נשמע (קהלת י"ב י"ג) תרגום ירושלמי כל האיתעבדי בעלמא הדין עתיד לאתפרסמי לכל בני אינשי. ומעשה באדם אחד שמת לפני זמנו כמה שנים [ט] לאחר שנים עשר חודש הרבה (א) נתגלה (להם) בחלום לאחד מקרוביו שאל לו איך אתה נוהג בעולם שאתה שם אמר לו בכל יום דנים אותי על שלא הייתי מדקדק לברך ברכת המוציא וברכת הפירות וברכת המזון בכונת הלב ואצטרים לי להנאתך נתכוונת. שאלו והלא אין משפט לרשעים אלא שנים עשר חדשים בלבד [י] וכבר עברו עליך יותר מי"ב ועדיין דנין אותך. א"ל איז דנין אותי פורעניות חזקים כמו בשנים עשר ראשונים [יא].

1

מאי היא דתניא היה ר"מ אומר כשעמדו ישראל על הים היו שבטים מנצחים זה עם זה וזה אומר אני יורד תחלה לים וזה אומר אני יורד תחלה לים קפיץ

שבתו של בנימין יורד לים תחילה שנאמר
 "שם בנימין צעיר רודם אל תקרי רודם אלא
 רד ים והיו שרי יהודה רוגמים אותם שנאמר
 "אשרי יהודה רגמתם לפיכך" וזכה בנימין
 הצדיק ונעשה אושפזיזן לגבורה שנאמר
 "ובין כתפיו שכן אמר לו רבי יהודה לא כך
 היה מעשה אלא וזה אומר אני יורד
 תחילה לים וזה אומר אני יורד תחילה לים
 קפיץ נחשון בן עמינדב יורד לים תחילה
 שנאמר "סבבוני בכחש אפרים ובמרמה
 בית ישראל ויהודה עוד רד עם אל ועליו
 מפרש בקבלה "הושיעני אלהים כי באו מים
 עד נפש טבעתי ביון מצולה ואין מעמד וגו'
 "אל תשטפני שבותל מים ואל תבלעני
 מצולה וגו' באותה שעה היה משה מאריך
 בתפלה אמר לו הקב"ה יידי" טובעים כים
 ואתה מאריך בתפלה לפני אמר לפניו רבונו
 של עולם ומה בידי לעשות אמר לו ידבר
 ונטה את ירך וגו' לפיכך זכה יהודה לעשות
 ממשלה בישראל שנאמר "יהיה יהודה

שם. זה אומר אני יורד תחלה לים וכו'. הקשה סב"ף
 מה להם למחלוקת זו, והלא זה הים גדול שיש
 בו משך רב שיטור שיכנסו כולם צבת אחת, ויהיה ליכנס
 כל השבטים ציחה, ולמה מדויינים זע"ז. וכל
 שבט ושבט רוצה שיראה את המים אחר הצניפה, עומדים
 חומה מימין ומשמאל, כדי לומר הסירה צורך הים
 כשרואין הנס הגדול צניינים, שהמים להם חומה מימינם
 ומשמאלם צורך נס, ואם יכנסו כל השבטים צבת אחת
 זה צד זה, נמלא רק הראשון אשר צורך הצניפה רואה
 המים חומה מימין דוקא, והאחרון רואה המים חומה
 משמאל דוקא, והשאר אין רואין את המים עומדים חומה
 כלל, ולכן מוכרח שיכנס זה אח"כ, כדי שכל שבט יראה
 המים חומה מימין ומשמאל, ויאמר שירה, וא"כ יכנסו זה
 צד זה, יהיה כיוון שיטור ת"ק אחת, או אלק אחת,
 בין כל שבט ושבט, הנה הם חשבו אם יעשו כן לרד
 ללחצות צנם, שיהיה י"ב צניפות ואין מרבין צנם שלא
 לצורך כד פלה דרפתס מעיקרא:

עץ, והכל עשוי רק חתיכות של קרטון. בקריעת ים סוף העולם כולו
 זו הצידה, מתמוסס וניתך לצורות אחרות ולתבניות אחרות: קודם
 הוא היה מים, עכשיו הוא נהיה יבשה, ונוצרת ההרגשה שאין יותר
 עולם במשמעות הקשוחה שלו, וכל דבר נהיה בגדר האפשרי.

ואחרי כל זה
 הפרשה הזאת היא בוודאי פרשה הרואית, וקורים בה דברים גדולים
 ונפלאים, אבל אני רוצה דווקא לראות את העניין הזה מלמטה, לא
 במבט של משה רבנו ולא במבט של הקב"ה, אלא במבט של סתם יהודי
 מן השורה. אפשר להגיד שמבט כזה מפספס את העניין, אבל בסופו
 של דבר מי שקורא את התורה זה אנחנו, וזו נקודת המבט של רובנו.
 יוצא לו יהודי ממצרים, לא גברא רבא אלא סתם אחד מאלה שלא
 נזכרו בשמם, שגרר את הרגליים והלך עם כולם. מה קורה אצלו? אני
 רוצה לעמוד על זה דווקא ביחס לקריעת ים סוף כמאורע של התחלה,
 שאחרי צריך ללכת ולהמשיך הלאה. מה קורה פה לעם ישראל?
 אחרי שהים שב לאיתנו, פתאום הכל נגמר, וצריך להתחיל ללכת
 במדבר. הולך לו היהודי הזה, שערד לפני זמן קצר היה בטוח שהוא

עומד למות, מיד אחרי כן הוא הרגיש, במשך זמן-מה, שהוא למעלה
 מן הטבע - ואחרי כל זה, הוא צריך להתרסק חזרה לתוך המציאות
 הקשוחה של העולם. מה קורה לאנשים הללו? איך הם חיים עם התודעת
 הכפולה הזאת? מיד לאחר היציאה מהים והשירה הגדולה, כתוב
 (שמות טו, כב): "ויסע משה את ישראל מים סוף"; אחרי החוויה הזאת
 היה צריך שמשה יסיע אותם הלאה, משום שהם עצמם מטושטשין
 ומבלבלים. אנשים עומדים ולא יודעים מה קורה איתם, וצריך לסדר
 אותם ולהתחיל ללכת. האיש הזה שיוצא עכשיו מים סוף, לא יודע
 האם הוא בחלום או במציאות, כל העולם נראה בעיניו אחרת.

נראה שהמעבר הזה הוא הניסיון הגדול של הפרשה, והוא
 מתרחש בה פעמים נוספות: במרה ובמן, ברפידים ובמלחמת עמלק
 בכל הסיפורים הללו רואים את הקושי הגדול לעבור מעולם שבו הכי
 נתפר לפי הזמנה, שבו הכל היה גמיש, לעולם שנוהג כמנהגו של עולם
 אפשר ללכת שלושה ימים בכוחה של קריעת ים סוף, אבי
 יש שלב שבו זה פשוט לא הולך יותר. וכאשר חוזרים מן המציאות
 של הנס, יש אכזבה עמוקה כבר מעצם הגילוי שעדיין קיים עולמ
 2)

1 בפרשה שלנו ובפרשה הבאה קורים שני מאורעות גדולים, שבהיקף
 הגדול, הם אלה שבונים את החוויה היהודית לדורותיה: קריעת ים
 סוף ומתן תורה.

קריעת ים סוף הייתה נס גלוי, ואף יותר מכך, אך היא נתפסת
 לא רק כנס, אלא בעיקר כמאורע של גילוי העתיד לבוא, כמקור של
 ההתגלות. ההתגלות של הקב"ה על הים מתוארת כשיאה של יציאת
 מצרים, וכנקודת הסיום של התהליך המתחיל בעשרת המכות, ובנס
 של "הפלה ה' בין מקנה ישראל ובין מקנה מצרים" (שמות ט, ד),
 וממשיך עד לקריעת הים. בעוד ישראל הולכים בתוך הים יש תשועה
 גדולה והמצרים טובעים, והכל עשוי כדי להדגיש שההתרחשות היא
 בכחינת "ידך ה'", "ימינך ה'". העניין של קריעת ים סוף הוא עניין
 גדול, מהות גדולה, וכשנוסיף לזה את שירת הים, ואת כל הפלאות,
 הניסים והמופתים שיש בתוכה, נראה שכל ההתרחשויות יצרו תחושה
 יוצאת מן הכלל של זמנים גדולים. ובאמת קריעת ים סוף נזכרת
 בכל מקום כאירוע גדול: "אפילו עוברין שבמעו אמן אמרו שירה
 על הים" (ברכות נ, א).

כאשר הים נבקע, התהליך הוא שונה באופן מהותי מן הניסים
 שאירעו עד כה - בין במכת דם, בין במכת הצפרדע ובין במכת
 בכורות. כאשר המכות באות, אלה באמת פלאים בשמים ובארץ,
 אבל הפלאים האלה הם ניסים מקומיים, מאורעות המתרחשים בעולם

4 החיצוני. ואילו כשהים הופך למקום שניתן ללכת בו, ההרגשה היא
 שונה לחלוטין. פתאום הטבע משתנה, ישנו היפוך של כל המערכת,
 וכל מה שאני יודע על המציאות כבר לא תקף: הים כבר לא ים, המים
 כבר לא מים, והיבשה גם היא משהו אחר כעת.

פשוט"ל אומרים (מכילתא דרבי ישמעאל בשלה ג) ש"ראתה
 שפחה על הים מה שלא ראו ישעיה ויחזקאל", הרי זה משום שהיא
 רואה בעליל ובמוחש דבר, שגם לאדם גדול קשה לראות; היא רואה
 איך כל הטבע הגשמי הוא בעצם לא דבר סגור, אלא דבר שיכול
 לפתע להשתנות מן הקצה אל הקצה. כל התפיסה, לפיה העולם הוא
 מקום עם חוקים וסדר, וכך היא דרכו של עולם - מתמוטטת. זו
 ההרגשה של אדם שמבין שכל מה שהוא רואה בעולם זה כמו הצגת
 תיאטרו, כשמאחורי הקלעים - הבית הוא לא בית, העץ הוא לא
 3)

1 זו לא בהכרח נפילה מאיגרא רמא לבירא עמיקתא, ואולי לא קורה שום אסון; אבל השאלה היא איך יוצאים מעולם ניסי גמור, שאין בו חוקים בכלל, אל עולם שבו אני מגיע למים שאי אפשר לשתות אותם, פשוט כי הם מרים.

6 גם הסיפור של המן קשור בקושי להתמודד עם מציאות שהיא קשוחה וגמישה חליפות. המן, בכל ענייניו, הוא צירוף מבלבל של שני צדדים; מצד אחד כל מהותו היא ניסית: לחם שמופיע יש מאין בכמויות גדולות הוא דבר לגמרי שלא לפי סדר הטבע. אך מן הצד השני הוא מגיע בקביעות, יום אחד יום, שבוע אחד שבוע, חודש אחד חודש, ויש בזה משהו שמוציא אותו מגדר נס - אדם כבר לא מסוגל להמשיך להתפלא ממנו. גם אם בעל הנס ממשיך להכיר בניסו, הוא בוודאי כבר לא מרגיש בניסו. הנס מפסיק להיות פלא והופך ל'כך צריך להיות', 'כך קיבלתי מבית אבא'. כשם שילד רגיל יודע שהוא יכול ללכת כל בוקר ולקנות לחמנייה במכולת, גם ילד שנוולד לתוך מציאות של מן יודע שבבוקר הולכים ולוקחים מן, ואין בזה שום פליאה. כמו שמתרגלים לכל דבר, כך מתרגלים גם ללחם שמים, והוא נעשה מובן מאליו בדיוק כמו לחם הארץ.

החיים בתוך המדבר בנויים על הצירוף הזה. מיד אחרי מרה, בני ישראל מגיעים לאילם, "ושם שתיים עשרה עינות מים ושבעים תמרים ויחנו שם על המים" (שמות טו, כב). אמנם לא ברור אם שבעים התמרים הם שבעים עצי תמר או שבעים מיני תמרים, אך אלה בוודאי מספרים בעלי משמעות, כפי שמביא למשל המדרש (מכילתא שם, א): "שנים עשר מבויעין כנגד שנים עשר שבטי יעקב, ושבעים תמרים כנגד שבעים זקנים". הדבר דומה לאדם שהולך לטייל במדבר, ופתאום מוצא את ראשי התיבות של שמו כתובים בחול. מיד אחרי האכזבה של מרה, בני ישראל באים למקום חדש, ושתיים עשרה עינות המים ושבעים התמרים נותנים להם תחושה של פגישה עם משהו מוכר: הם חוזרים להרגשה שהטבע נתפר לפי מידותיהם, שהעולם הוא כל מה שירצו. אחר כך הם יוצאים משם וחוזרים למסע במדבר, ושוב מגיעים לרעב ולצמא, וחוזר חלילה.

31 הצורך להסתדר עם הצירוף הזה של הנס והשגרה נוגע לכל אדם, ובכל מדרגה. הרי גם האדם הפשוט שאין לו זמן ועניין לעסוק בפילוסופיה, צריך להתמודד עם אותן השאלות: מהו טבע? מה זה למעלה מן הטבע? ואיך בתוך זה אני מנווט את החיים שלי כאדם?

אדם נשאר אדם

36 אנו יודעים על הניסיון של אברהם אבינו, אנו יודעים על הניסיונות של שאר האבות ושל הנביאים - אבל מה ניתן ללמוד מן הניסיון הזה? התוצאה של הניסיון היא ההבנה שכנראה זה לא כל כך משנה מה עובר על אדם בעולם - קושי תמיד קיים. אנשים מתרעמים תמיד על הקב"ה ואומרים: 'אילו היינו רואים ניסים כדרך שראו אבותינו, אז היינו חוזרים בתשובה שלמה', אבל מתברר שבסופו של דבר זה

41 לא שייך; גם אותו יהודי שעבר את פרשת בשלח, על כל הגילויים העצומים שבה, זה עדיין לא מפריע לו - לא להתלונן, לא לצעוק ולא לרקוד מסביב לעגל. וגם לא להמשיך אחרי העגל הלאה והלאה באותו סגנון. כל זה לא הפריע לקורח, וגם לא לזימרי, על אף שהוא ילד שגדל על לחם שמים; לחם שמים זה דבר אחד ובנות מדיין זה דבר אחר. לא קרב זה אל זה כל הלילה - הוא לוקח את המן, ואחר כך הולך לבקר אצל בנות מדיין.

1 על כגון זה אמרו חז"ל (אבות ד, ט): "כל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר, וכל המבטל את התורה מעושר סופו לבטלה מעוני": מי שמבטל את התורה יעשה זאת בין בשעה שיש "צרה ויגון אמצא" ובין בשעה שיש ניסים גלויים; ומי שמקיים את התורה ימשיך לקיים אותה, גם בשעה של זעזועים גדולים. האדם בעצם טבעו מועד לנפילה, ומשום כך העבודה שלנו היא עם ניסים ופלי ניסים: תמיד נשאר הניסיון. במובן אחד, כשחז"ל אומרים ש"לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן" (מכילתא שם, ב), הם מדברים על הנקודה הזאת. אפשר לצפות לביטחון ויציבות רק ממי שמוכן ללכת עם נס - אבל גם בלעדיו. התורה ניתנת לאותם אנשים היכולים להמשיך בדרך גם כשהם מקבלים מכות, ולא לאלה שצריכים ניסים גלויים כל הזמן במשך ארבעים שנות ההליכה במדבר, וגם בכניסה לארץ ישראל - המסלול הוא כמעט אותו דבר, ובסופו של דבר שאלת המבחן של הכניסה לארץ נוגעת לאותה נקודה.

16 אנשים כמו אברהם, כמו האבות וכמו הרבה מגדולינו ומקדושינו, היו מסוגלים לעמוד במשא, במריבה ובמצוקה ובכול סוג של צרה - ועדיין להישאר דבוקים. אך מי שלא בנוי לכך, לא רווחה ולא נס, ישנו את המהות הבסיסית שלו. ייתכן שניתן להחזיק מעמד זמן מה, אבל בסופו של דבר הטבע הבסיסי שוב מתגלה. בספר יחזקאל (יא, יט) נאמר שלעתיד לבוא יעשה לנו הקב"ה ניתוח, יוציא את לב האבן ויכניס במקומו לב בשר, אך עד אז נמשיך להתמודד עם "אשר נסיתו במסה, תריבהו על מי מריבה" (דברים לג, ח).

7 עין חכמה

1 יד, פל, והמים להם חומה מימינם ומשמאלם. בהתבונן בדרכי התורה נראה כי במצוות מעשיות כמו עבודה זרה ועריות יש כרת וסקילה ושאר מיתות ומלקות. לא כן בנימסיות ומידות כמו מחלוקת לשון הרע, רכילות, גזל, אין בו מלקות, דהוי לאו הניתן לתשלומין או דהוי לאו שאין בו מעשה. אולם זה דוקא ביחיד העושה, אבל אם הצבור נשחתי, בזה מצאנו להיפך בירושלמי דפאה (פרק א משנה א): דורו של דוד כולם צדיקים היו, ועל ידי שהיו בהם דלטורין היו גופלים במלחמה; וכו', אבל דורו של אחאב, עובדי עבודה זרה היו, ועל ידי שלא היו בהם דילטורין היו יורדים למלחמה ומנצחים. שאם הצבור נשחתי בעבודה זרה ועריות על זה נאמר (ויקרא טז, טז) "השוכן אתם בתוך טומאתם". אבל בנימוסיות ומידות לשון הרע ומחלוקת, על זה כתוב (תהלים נו, ז) "רומה על השמים" וכו', כביכול סלק שכינתך מהם. וגדולה מזו אמרו (יומא ט, א), שבמקדש ראשון היו עובדי עבודה זרה עריות (ושפיות דמים) ובמקדש שני היו עוסקים בתורה ובמצוות (וגמילות חסדים, ומפני מה חרב?) מפני שנאת חנם, ללמדך ששקולה שנאת חנם כנגד שלוש עבירות: - ע"ז גילוי עריות ושפיות דמים). ושם שאלו, מה הם גדולים? - תנו עיניכם בבירה שחזרה לראשונים (ולא חזרה לאחרונים), הרי דאם הצבור נשחתיים במידות, גרוע יותר מאם נשחתיים במצוות. ולכן אמר רבי יוחנן (פרק חלק (סנהדרין) דף קח, א: בא וראה כמה גדול כוחו של חמס,

שהרי דור המבול עברו על הכל ולא נחתם גזר דינם אלא על שפשטו ידיהם בגזל, דכתיב (בראשית ו, יג) "הגני משחיתם כי מלאה הארץ חמס"⁸. שעל עריות⁴ דין צבור יש להם והיה מרחם עליהם, אבל על גימוסיות לא יתכן. ולכן על חילול שבת בעונותינו הרבים שנתפשט, יאחר להם כי הם צבור, ואף בעבודה זרה אמרו בספרי "והנפש ונכרתה" — שאין הצבור נכרתים⁹. אבל כיון שפרצו בנימוסיות, הולכים בחרבות וחצים לחמוס ולגזול, ונשחתו במידות כי המה כחיתיו טרף, אז נקום ינקם ה' ולא יאחר. כי איך נחשוב להם? אם כיחידים, הלא על מצוות⁶ הן נכרתין; ואם כצבור, הלא על גימוסיות הן יתמו! וכן בדור המבול: — על גזל לבד היה דגן כיחידים, אבל כיון "שהשחית כל

בשר דרכו", אם היה דן אותו כל יחיד לעצמו היה נכרת, ועל כרחך דדן אותן כהצטרף כצבור, והיו נכרתין עבור הגזל.

ולכן מצאנו שעל העגל שהיה החטא בעבודה זרה, מחל הקב"ה להם ונתרצה להם (שמות לב, יד), אבל על מרגלים שהיה לשון הרע וכפיות טובה לא מחל להם ונגזר "במדבר הוה יתמו" (במדבר יד, כט—לג). וזוהי אתי

שפיר המדרש (מכילתא מדרש אבכיר) שהובא בילקוט (רלד) "והמים להם חומה" — מלמד שעמד סמאל ואמר: רבש"ע לא עבדו עבודה זרה ישראל במצרים ואתה עושה להם נסים? (והיה משמרע קולו לשר של ים) נתמלא עליהם חמה וביקש לטובעם [לכן כתוב "חמה" — חסר ויון], היינו דעל הנסים שעשה להם בחוציאם ממצרים לא טען, משום דהגם דהיו נשחתין כמו שעבדו עבודה זרה והפרו ברית מילה, אבל מאושרין היו במידות שלא היה בהן לשון הרע, והיו אוהבין זה את זה, יעויין

מכילתא בא פרשה ה, ולכן בצבור הקב"ה עושה להם נסים. אבל במים, כשנחלקו לארבע כתות, ויש שאמרו נשוב מצרימה⁷, הלשין שצריך לדון אותם כיחידים⁸, והן נכרתין על עבודה זרה, ואיך אתה עושה להן נסים?!

אמנם המסתכל יראה דבקרא קמא (פסוק כב) כתוב "והמים להם חומה" בוי"ו, רק בכתוב השני (פסוק כט) כתוב בלא וי"ו, ועל זה דרש המדרש שנתמלא חימה. והוא⁹, דבאמת אמר להם "משכו מעבודה זרה והדבקו במצוות"¹⁰ והם עשו תשובה על עבודה זרה, ודו"ק.

והדרשו אין מים אלא תורה, והיא דרשה מקובלת בלמרא, ובתענית ז' א' פורשו למה נמשלו דברי תורה למים מה מים מניחין מקום נבוה והולכין למקום נמוך כך דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעו שפלה, ובאגדות יש עוד טעמים על מלך דברי תורה למים. והנה דגלינו לנו לפרש הכונה עמדו נביאים שבניהם דקאי על משה רבינו וזמון שהיו ישרתו במדבר, והיוו בלבוז הזמן שנאלץ פסוק זה, וכ"מ מרמז"ס פ"ה ה"א מלפני שכתב מפורש דרשה תקן לישראל קריאה זו. אב"ה לשפתו הדבר קשה מכמה טעמים, כי לבד מה שזמנו נגמרה מפורש הקטנה משה שבניהם שונים, ובענין הקריאה בתורה ותקנה זו לא נזכרה, כמו שזכרנו מ"א ב' משה תקן להם לישראל ברכת הוי, ויבטלה ב"ב א' משה תקן להם לישראל שיסו קריאת התורה בליל שבת וכו', והו"ו זה הלשון עמדו נביאים שבניהם, וי"ו הם הנביאים, ולמה יאמר הנגמרה עתה זה זמנו ולא אמרה מפורש משה אמן, וכמו בהתקפת דברות ומנוגלה שהבאנו.

שהאמינו בה' וכן מלו עצמם ובשר בניהם ועבדיהם (שמות יב, מב—מו). ולכן לא היה לצעוק על שהשם יתברך עשה להם נסים במצרים בהוציאם ביד רמה בעמוד אש וענן. רק כאן שאמרו מצרים (פסוק כה), "אנוסה מפני ישראל כי ה' נלחם להם במצרים", הלא הודו כי ה' נלחם, והזרו בהם¹¹ לגוס מפניהם, אם כן גם הם עשו תשובה! [ומפני זה זכו לקבורה — רשב"ם דף קיח¹²], על זה צעק הלא גם ישראל עבדו עבודה זרה במצרים ונמחל להם, אם כן מפני מה הללו ניצולים והללו יהיו נטבעים! על זה השיב הקב"ה (מכילתא שם) שוטה (שבעולם) וכי מפני ישוב עבודה, הלא לא עבדו אלא מתוך שעבוד מתוך טרופ הדעת¹³? אבל התשובה שפירש מעבודה זרה ושחטו תועבת מצרים לעיניהם היו מתוך יישוב ומתוך ההרווחה, דששה חדשים בטל השעבוד מהם כיון שהחלו המכות¹⁴. אבל המצרים הוא להיפך, דעבדו עבודה זרה מתוך ההרווחה והשלוח, והתשובה היתה מתוך הטרופ שנתממו בים, ולכן הם נטבעים וישראל עושה להם נסים. יתן השי"ת שבני ישראל ישובו לה' מתוך הרווחה, אמן!

ושיהו קוראין בשני ובחמישי עורא תיקון והא מעיקרא הוה מיתקנא דתניא ויילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים דורשי רשומות אמרו *אין מים אלא תורה שנאמר *הוי כל צמא לכו למים כיון שהלכו שלשת ימים בלא תורה (ה) נלאו, *עמדו נביאים שביניהם ותיקנו להם שיהו קורין בשבת ומפסיקין באחד בשבת, וקורין בשני ומפסיקין שלישי ורביעי וקורין בחמישי ומפסיקין ערב שבת כדי שלא ילינו נ' ימים בלא תורה. מעיקרא תקנו חד גברא תלחא פסוקי אי נמי תלחא גברי תלחא פסוקי כנגד כהנים ליום וישראלים. אתא דיא תיקן תלחא גברי ועשרה פסוקי *כנגד עשרה בטלתי.

ושיהו קוראין בשני ובחמישי עורא תיקון והא מעיקרא הוה מיתקנא דתניא ויילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים דורשי רשומות אמרו *אין מים אלא תורה שנאמר *הוי כל צמא לכו למים כיון שהלכו שלשת ימים בלא תורה (ה) נלאו, *עמדו נביאים שביניהם ותיקנו להם שיהו קורין בשבת ומפסיקין באחד בשבת, וקורין בשני ומפסיקין שלישי ורביעי וקורין בחמישי ומפסיקין ערב שבת כדי שלא ילינו נ' ימים בלא תורה. מעיקרא תקנו חד גברא תלחא פסוקי אי נמי תלחא גברי תלחא פסוקי כנגד כהנים ליום וישראלים. אתא דיא תיקן תלחא גברי ועשרה פסוקי *כנגד עשרה בטלתי.

אמנם המסתכל יראה דבקרא קמא (פסוק כב) כתוב "והמים להם חומה" בוי"ו, רק בכתוב השני (פסוק כט) כתוב בלא וי"ו, ועל זה דרש המדרש שנתמלא חימה. והוא⁹, דבאמת אמר להם "משכו מעבודה זרה והדבקו במצוות"¹⁰ והם עשו תשובה על עבודה זרה, ודו"ק.

והדרשו אין מים אלא תורה, והיא דרשה מקובלת בלמרא, ובתענית ז' א' פורשו למה נמשלו דברי תורה למים מה מים מניחין מקום נבוה והולכין למקום נמוך כך דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעו שפלה, ובאגדות יש עוד טעמים על מלך דברי תורה למים. והנה דגלינו לנו לפרש הכונה עמדו נביאים שבניהם דקאי על משה רבינו וזמון שהיו ישרתו במדבר, והיוו בלבוז הזמן שנאלץ פסוק זה, וכ"מ מרמז"ס פ"ה ה"א מלפני שכתב מפורש דרשה תקן לישראל קריאה זו. אב"ה לשפתו הדבר קשה מכמה טעמים, כי לבד מה שזמנו נגמרה מפורש הקטנה משה שבניהם שונים, ובענין הקריאה בתורה ותקנה זו לא נזכרה, כמו שזכרנו מ"א ב' משה תקן להם לישראל ברכת הוי, ויבטלה ב"ב א' משה תקן להם לישראל שיסו קריאת התורה בליל שבת וכו', והו"ו זה הלשון עמדו נביאים שבניהם, וי"ו הם הנביאים, ולמה יאמר הנגמרה עתה זה זמנו ולא אמרה מפורש משה אמן, וכמו בהתקפת דברות ומנוגלה שהבאנו.

והדרשו אין מים אלא תורה, והיא דרשה מקובלת בלמרא, ובתענית ז' א' פורשו למה נמשלו דברי תורה למים מה מים מניחין מקום נבוה והולכין למקום נמוך כך דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעו שפלה, ובאגדות יש עוד טעמים על מלך דברי תורה למים. והנה דגלינו לנו לפרש הכונה עמדו נביאים שבניהם דקאי על משה רבינו וזמון שהיו ישרתו במדבר, והיוו בלבוז הזמן שנאלץ פסוק זה, וכ"מ מרמז"ס פ"ה ה"א מלפני שכתב מפורש דרשה תקן לישראל קריאה זו. אב"ה לשפתו הדבר קשה מכמה טעמים, כי לבד מה שזמנו נגמרה מפורש הקטנה משה שבניהם שונים, ובענין הקריאה בתורה ותקנה זו לא נזכרה, כמו שזכרנו מ"א ב' משה תקן להם לישראל ברכת הוי, ויבטלה ב"ב א' משה תקן להם לישראל שיסו קריאת התורה בליל שבת וכו', והו"ו זה הלשון עמדו נביאים שבניהם, וי"ו הם הנביאים, ולמה יאמר הנגמרה עתה זה זמנו ולא אמרה מפורש משה אמן, וכמו בהתקפת דברות ומנוגלה שהבאנו.

וכן קשה לפי מש"כ התוס' כאן צעטס התיקון לקרות דוקא ב' ו' משה דלחא דמדרש שמשע עליה לקבל לוחות האחרונים ביום החמישי וירד ביום השני ונתרצה לו הקב"ה, ולכן הו"ו ימי רצון ולכן תקנו לקרות ביום זה, והנה פסוק זה נאמר קודם קבלת לוחות האחרונים וקודם לוחות ראשונים ואף קודם מתן תורה, ואף יתכן שיכונה אז לכוונה זו, ועוד יש מה להעיר בזה וסמכנו על המעיין.

אך חגים לדעתי אפשר לומר דהכונה דכתי על לוחות וכן התורה הרבה, וחלוי בזמן שגלו ישראל מוארץ והנביאים שבהם השתדלו להחזיק מעמד התורה שנתרצה, וקמה תקנות תקנו אז לתכלית זה כטעם, והיתה זו אחת מהן, וסמכיה על פסוק זה ע"פ הדרשה הצבירה, וכמו שהשתדלו לעשות בכל מנהג ותקנה רמז וימין שיתורה כנועת, ואע"פ שאין לנו כעת מקורים לחמישי לתקנה זו ביום הנביאים, אלא הן זה יאמרו להלכה זו, כי מצוה הרבה תקנות ומנהגים שיוסדו מנביאים וכמו שזכרנו שאלמנו (סוכה מ"א ה) מנהג לנביאים הוא וכו'.

ושיהו קוראין בשני ובחמישי עורא תיקון והא מעיקרא הוה מיתקנא דתניא ויילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים דורשי רשומות אמרו *אין מים אלא תורה שנאמר *הוי כל צמא לכו למים כיון שהלכו שלשת ימים בלא תורה (ה) נלאו, *עמדו נביאים שביניהם ותיקנו להם שיהו קורין בשבת ומפסיקין באחד בשבת, וקורין בשני ומפסיקין שלישי ורביעי וקורין בחמישי ומפסיקין ערב שבת כדי שלא ילינו נ' ימים בלא תורה. מעיקרא תקנו חד גברא תלחא פסוקי אי נמי תלחא גברי תלחא פסוקי כנגד כהנים ליום וישראלים. אתא דיא תיקן תלחא גברי ועשרה פסוקי *כנגד עשרה בטלתי.

אמנם המסתכל יראה דבקרא קמא (פסוק כב) כתוב "והמים להם חומה" בוי"ו, רק בכתוב השני (פסוק כט) כתוב בלא וי"ו, ועל זה דרש המדרש שנתמלא חימה. והוא⁹, דבאמת אמר להם "משכו מעבודה זרה והדבקו במצוות"¹⁰ והם עשו תשובה על עבודה זרה, ודו"ק.

והדרשו אין מים אלא תורה, והיא דרשה מקובלת בלמרא, ובתענית ז' א' פורשו למה נמשלו דברי תורה למים מה מים מניחין מקום נבוה והולכין למקום נמוך כך דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעו שפלה, ובאגדות יש עוד טעמים על מלך דברי תורה למים. והנה דגלינו לנו לפרש הכונה עמדו נביאים שבניהם דקאי על משה רבינו וזמון שהיו ישרתו במדבר, והיוו בלבוז הזמן שנאלץ פסוק זה, וכ"מ מרמז"ס פ"ה ה"א מלפני שכתב מפורש דרשה תקן לישראל קריאה זו. אב"ה לשפתו הדבר קשה מכמה טעמים, כי לבד מה שזמנו נגמרה מפורש הקטנה משה שבניהם שונים, ובענין הקריאה בתורה ותקנה זו לא נזכרה, כמו שזכרנו מ"א ב' משה תקן להם לישראל ברכת הוי, ויבטלה ב"ב א' משה תקן להם לישראל שיסו קריאת התורה בליל שבת וכו', והו"ו זה הלשון עמדו נביאים שבניהם, וי"ו הם הנביאים, ולמה יאמר הנגמרה עתה זה זמנו ולא אמרה מפורש משה אמן, וכמו בהתקפת דברות ומנוגלה שהבאנו.

והדרשו אין מים אלא תורה, והיא דרשה מקובלת בלמרא, ובתענית ז' א' פורשו למה נמשלו דברי תורה למים מה מים מניחין מקום נבוה והולכין למקום נמוך כך דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעו שפלה, ובאגדות יש עוד טעמים על מלך דברי תורה למים. והנה דגלינו לנו לפרש הכונה עמדו נביאים שבניהם דקאי על משה רבינו וזמון שהיו ישרתו במדבר, והיוו בלבוז הזמן שנאלץ פסוק זה, וכ"מ מרמז"ס פ"ה ה"א מלפני שכתב מפורש דרשה תקן לישראל קריאה זו. אב"ה לשפתו הדבר קשה מכמה טעמים, כי לבד מה שזמנו נגמרה מפורש הקטנה משה שבניהם שונים, ובענין הקריאה בתורה ותקנה זו לא נזכרה, כמו שזכרנו מ"א ב' משה תקן להם לישראל ברכת הוי, ויבטלה ב"ב א' משה תקן להם לישראל שיסו קריאת התורה בליל שבת וכו', והו"ו זה הלשון עמדו נביאים שבניהם, וי"ו הם הנביאים, ולמה יאמר הנגמרה עתה זה זמנו ולא אמרה מפורש משה אמן, וכמו בהתקפת דברות ומנוגלה שהבאנו.

וכן קשה לפי מש"כ התוס' כאן צעטס התיקון לקרות דוקא ב' ו' משה דלחא דמדרש שמשע עליה לקבל לוחות האחרונים ביום החמישי וירד ביום השני ונתרצה לו הקב"ה, ולכן הו"ו ימי רצון ולכן תקנו לקרות ביום זה, והנה פסוק זה נאמר קודם קבלת לוחות האחרונים וקודם לוחות ראשונים ואף קודם מתן תורה, ואף יתכן שיכונה אז לכוונה זו, ועוד יש מה להעיר בזה וסמכנו על המעיין.

אך חגים לדעתי אפשר לומר דהכונה דכתי על לוחות וכן התורה הרבה, וחלוי בזמן שגלו ישראל מוארץ והנביאים שבהם השתדלו להחזיק מעמד התורה שנתרצה, וקמה תקנות תקנו אז לתכלית זה כטעם, והיתה זו אחת מהן, וסמכיה על פסוק זה ע"פ הדרשה הצבירה, וכמו שהשתדלו לעשות בכל מנהג ותקנה רמז וימין שיתורה כנועת, ואע"פ שאין לנו כעת מקורים לחמישי לתקנה זו ביום הנביאים, אלא הן זה יאמרו להלכה זו, כי מצוה הרבה תקנות ומנהגים שיוסדו מנביאים וכמו שזכרנו שאלמנו (סוכה מ"א ה) מנהג לנביאים הוא וכו'.

1 לאור דברינו, אפשר להסביר כמין חומר למה ייחס הרמב"ם תקנת קה"ת אך ורק למשה רבינו וסטה מניסוח הגמרא „נביאים שביניהם“. דהנה מן הסוגיא בבבא קמא יוצא שקה"ת נתקנה תיכף אחרי קריעת ים סוף, עוד קודם מתן תורה. אך ברור שייחוד מעמדו של משה התחדש רק במתן תורה על פי הכתוב, „הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם בך יאמינו לעולם“. בחירת משה היא תוצאה מנתנית התורה, ממה שרק על ידו נמסרה התורה ל**ישראל** ואין נביא אחר רשאי לחדש דבר, אולם קודם לזה היתה מעלת משה כמעלת יתר הנביאים. אמנם היה כמובן גדול מהם בחכמה ובנבואה ובמעשים, ברם לא היה שונה מאתם, וטרם נתייחד בסגולתו ובייחודו³. לכן כשתקנו קה"ת לא היה ביד משה לעשות זאת בלי הסכמת יתר הנביאים. היה הגדול בהם, ברם עדיין לא נאסרה המחלוקת עליו והוא לא היה המכריע היחיד. לפיכך אמרו חז"ל עמדו נביאים שביניהם ותקנו – משה ובית דינו, ולא משה לבדו.

(12)
שמואל
סכר
א"ת א"ת
א כזא י"ג-ר

והנה בזה מבואר לשון הסוגיא בבבא קמא, אך עדיין צריך להבין למה השמיט הרמב"ם בית דינו או נביאים שביניהם ורק הזכיר את משה. ונראה להסביר על פי יסוד המדויק בדבריו במקום אחר. דיעוין בהלכות אבל פ"א ה"א שכתב: „אבל שאר השבעה ימים אינו דין תורה, אע"פ שנאמר בתורה ויעש לאביו אבל שבעת ימים, ניתנה תורה ונתחדשה הלכה, ומשה רבינו תיקן להם לישראל שבעת ימי אבלות ושבעת ימי המשתה“. מבואר ברמב"ם, כי אבלות בת שבעת ימים, אע"פ שהוזכרה בתורה, היא מתקנת משה רבינו. והנה קצ"ע, נהי דלגבי קביעת מעמד אבלות כמצוה דאורייתא אמרינן ניתנה תורה ונתחדשה הלכה ואי אפשר לאבלות ז' להיות חובה מן התורה, ברם מדוע לא נאמר, כי בתורת תקנה ניהוג ז' ימי אבלות הוא עתיק יותר וקיים מזמן האבות, ולמה לא ציין הרמב"ם כי יוסף הצדיק הוא שתיקן שבעת ימי אבלות. מוכח מזה כי היסוד של ניתנה תורה ונתחדשה הלכה חל גם על תקנות מימי האבות והשבטים. לאחר מתן תורה, נתחדש הכל; תקנות קדומות בטלו וכדי להציל מנשייה צריך היה לחדשן עוד הפעם, שכן כחם כלה כשניתנה תורה. אופייני הוא לשון הרמב"ם בפ"ט מהל' מלכים ה"א: „בא אברהם ונצטוו יתר על אלו במילה והוא התפלל שחרית, ויצחק הפריש מעשר והוסיף

תפלה אחרת לפנות היום“. במקום „תיקן“ כתב „התפלל“, והביאור הוא כפי שאמרנו שתיקון אברהם אינו תקף אחרי מתן תורה. לכן אין בידינו לומר שאברהם תיקן תפלת שחרית שהרי תוקף תקנתו פג לאחר שניתנה תורה. אנו רק יכולים לצייין את העובדה החיסטורית שאברהם התפלל, אבל חובת התפלה המחייבת אותנו אינה מושרשת בתפלתו⁶. אמנם הסוגיא בברכות (כו, ב) מתבטאת בלשון תקנה – „אברהם תיקן תפלת שחרית וכו'“, „תפלות אבות תקנום“. אך הרמב"ם כנראה הבין שבגמרא יש למונח משמעות יותר כללית – לימד את בני ביתו או בני דורו, נהג כך בעצמו, וכדומה – שאין בה משום הטלת חובה לדורות, ואילו הוא מדייק לצמצמו לקביעה המחייבת לדורות. וכך באמת משתמע ממה שלא הזכיר הרמב"ם את האבות בפ"א מהל' תפלה כשעסק ביסודות חיוב התפלה. הוא רק הזכירם דרך אגב בהלכות מלכים כשתיאר השתלשלות וריבוי מצוות, וכלל בין היתר, את העובדה שהאבות התפללו.

הוא הדין, אם כן, בנוגע לקריאת התורה. התקנה שלפני מתן תורה ע"י משה וחבריו (יתר הנביאים) לא היה כחה יפה להימשך כחובה לאחר מתן תורה, כיון שניתנה תורה ונתחדשה הלכה, וזקוקים היו לתקנה חדשה מעין הישנה כדי שתתמיד לדורות. ברם, אחר מתן תורה, שוב לא ניתנה הזדמנות לנביאים שבאותו חדור להשתתף בתיקון חובת קריאת התורה. משה כבר היה מוכתר בתואר אדון הנביאים, ניתנה תורה על ידו ונאסרה המחלוקת עליו, והוא הוכרז ע"י הקב"ה כמורה ומכריע ופוסק בכל התורה כולו. אם כן, פקעה זיקתו לב"ד הגדול בנוגע להוראה ותיקון, וכל תקנה באותו דור יכולה היתה להיתקן על ידו בלעדיהם. לפיכך, הרמב"ם – שאינו מעוניין בתקנה העתיקה קודם מ"ת ומתייחס לתקנה לדורות שהותנה אחריו – אומר, „משה רבינו תיקן להם לישראל“, כמו שכתב גם בנוגע לשבעת ימי האבלות ושבעת ימי המשתה. התקנה חלה בכחו של בחיר הנביאים שהוא רבם של ישראל בכל הדורות, ולכן גם דייק הרמב"ם וכתב, „משה רבינו“. שום בית דין לא היה יכול להצטרף לתיקון תקנה זו. ברם, הסוגיא בב"ק

5

1 מתייחסת לתקנה הקדומה, ומספרת היא את דברי ימי תקנת קה"ת מתחילתה ועד הנה, ובנוגע לתקנה הראשונה שהונהגה טרם נתינת התורה ובחירת משה, כל הנביאים שבדור השתתפו, כי הלא משה לא הובדל עדיין משאר הנביאים. גם בענייני הוראה, למרות העובדה, שהיה הגדול בכולם, לא היה היחיד, ומחלוקת עליו היתה עדיין מותרת; הוא היה ראש ב"ד אבל לא יחיד שאינו מזדקק לב"ד. 6 ובכן, בשעתה - ובכך עוסקת הסוגיא שם - נקבעה התקנה על ידי חבר משה ובית דינו, "נביאים שביניהם".

13
ע

14
גן יעקב
דברי רמב"ם

1 ואע"פ שאמר ע"פ משא"ל זמם' ברכות. מנין שמברכין על הריח שנאמר כל הנשמה תהלל כו' איזה דבר שהנשמה נהנית ממנו ולא הגוף זה הריח וכתוב כל הנשמה תהלל. והנה הוא לחימה עניני למה הולכנו ללימוד הלא חז"ל גזרו אומר אסור ליהנות מהעוה"ז בלא ברכה ואסמכוה אקרא ליי' הארץ ומלואה (קודם ברכה) וקרא אחרינה והארץ נתן לבני אדם (לאחר ברכה) ח"כ אסור ליהנות שום הנאה בלא ברכה. והדרבה הותן הסגולות שלא תקנו לנו ברכה שתבטל הפוסקים ראשונים ואחרונים להמליץ תירולים למה היתה כזאת כגון על שמועת כלי וזר וסיר. ועל הנחת המשגג. וח"כ מה זאת שנינה. מנין שמברכין על הרי"ח. למה לא יברכו כיון דהוא הנחת עוה"ז אבל תתבונן הענין דהנה ע"י חטא אדם' ר נתערב בכל דבר טאב ורע. ומן האורח לאדם לברך מכל דבר הטוב מן הרע. וזה פעולת נפש הישראלית בעוה"ז. הנה ח"כ לו לחיות מבלי מאכל ומשתה ושאר עניני עוה"ז. ועל כל דבר יתקן ברכ' וע"י הברכ' הוא הפל' לבירור ומבררים הטוב לחלקו ית"ש. דכיינו שנעש' מהנא' הריח דם וזשך על האדם וילך בנה האכילה הסוף לתורם ולמנו'. והמוחרו' הוא הרע נדח' מן הגוף כדודע. ונהנה כל החושי' נוכרו אלל חטא האדם' ותר"ח האשה וכו' ותקח וכו' והאכל וכו'. ותתן. ויאכל וישמעו. ויאמר וכו' אבל חוש הריח לא נזכר. הנה נרא' כי חוש הריח לא נפגם כ"כ בחטא אדם כמו שארי החושים. ע"כ חוש הריח הוא רוחני. הנשמה נהנית ממנו ולא הגוף. עיין בדברינו במאמרי הפורים וחז"ן למה תברכין על הריח במו"ש (ועיי"ש בענין הגואלים מרדכי ואסתר. מרדכי. מר דרור ואסתר. הדסה. וזמן הנס בלמד ה"ס החוטם המריח כדודע) ובזמן שהוא כן. הנה יש הברכה שלא לברך על הריח כיון שלא נתפגם כ"כ בחטא אדם. וע"כ תראה שאין בחוש הזה בירור כ"כ שיהי' בו הפרד' בגוף. אבל להיות שאעפ"כ הגוף נתגשם

15
שם
ע"ל
2310
ת:3

1 (שם ה' נתן אומר ברכו זמן וקדשו בברכה עכ"ל) זה הדבר אינו מוזן כלל. ומה שיש לי לפרש בזה (הנה ברכ'ו זמ"ן כ"ל) וקדשו בברכה"ה. היא ע"פ מה שנמלא להקדוש הרמ"ע זל"ה במאמרי השבתות. שלעתיד לבא בסעודה של לויית הנה אין סעודה בלא לחם הנה כתב שו"תא' אז לנחת המן הגנוז (נאמר בו לדורותי"ם היינו בעת שיהי' הדורות יחד) והוא נק' לח"ם כמד"ח הוא הלחם אשר נתן ד' וכו'. וכתב שם שיברכו ברכה על המן. המוליא לח"ם מן השמ"ם. והנה דברנו כשייתי מסתופף בלא קדשו של כבוד מחותני הרב הקדוש מהר"ם מיידיעשוב זול"ל ופל מילתא בפומי' לחקור הדרך הי' ברכת המן וא"י הייתי משיב שמלחתי כך להרמ"ע לדעתיד יברכו המוליא לחם מן השמ"ם. ונפל ויבנה בדבר בין הצברים נענה אחד מן הצברים ה"ה הרב המקובל מהו' ירחל דוב זל"ה אשר כמדומה לא בירכו ברכ' על המן כל עיקר. כיון שהוא לחם אכילים בבלע באיברים שלא הי' בירור כי כל עיקר הברכה לברך ניולין ולהפרידם מן הפסולת ובזמן לא הי' פסולת ונהנתי מאד כי לדעתי הדבר' קרובים אל האמת והייתי מתמ' לפ"ו על הקדוש מהרמ"ע שכתב שלערוך לברך ענין לעתיד. והנראה להיות אכילה הריח תהי' בלחם עילאה יתיר בסוד הקד"ש חכמ"ה כי כבר יגיע זמן השנה חכמת מושכלי התורה. והנה כתיב כולם בחכמ"ה עשית במחשבה אתגברו והנה המן הוא לחם מן השמים כמש"ל בשם הזוהר וכשיתעל' ע"י אכילתו ללחם עילא' יתיר אחר דאיקרי קד"ש שוב יהי' לו בירור (וזה' זה ח"י או' בדרך חפש' ואין לי סמך מדברי רבותינו בזה) ותתבונן זה דגם הדיקים פשוט' בני"ע בשרולים להעלותם לנדרג' יותר גדולה מאשר כיום לבירור חוש ע"כ שוב לבין אותם כמשא"ל אלל שמואל הנביא שהי' מתיירא מן הדין (זה דרך חפש' ולא הפלתי

6
11
16
21
26
31

36 בחטא אדם. וגם דבר הרוחני הוא פרי מוגשם לרי"ג ב"כ לבירור מה ע"כ לריכין לברכה ע"כ אמרז"ל מנין שמברכין על הריח (כי לריכין להביא ראי' ע"ז) ע"ז) והביאו ראי' מן המקרא כל הנשמה וכו' : ומעתה כיון שחוש הריח לא נתפגם כ"כ בחטא אדם כשאר החושים ע"כ לע"ל ב"כ כאשר יתוקן העולם מן חטא אדם' צביחה משיח לדקנו (הוא אדם ממש כידוע מר"ת אדם' אדם דוד משיח) הנה בזה תגדל מעלתו בחוש הזה אשר נשאר לברכ' גם בזמן החטא אז והריח'ו ביראת יי' ובחוש הזה תגדל מעלתו מן שאר החושים כ"ל :

36
41

1 ויאמר משה זה הדבר אשר צוה ד' מלא העמר ממנו למשמרת לדרתיכם למען יראו את הלחם אשר האכלתי אתכם במדבר וכו' קח צנצנת אחת ותן שמה מלא העמר מן והנח אתו לפני ד' למשמרת לדרתיכם".

המן מסמל את המזון של האדם, בשיאו האידיאלי - הלחם שניתן לישראל מן השמים בתקופה שבין יציאתם ממצרים ועד בואם אל ארץ נושבת, לחם זה שימש כאות ודוגמא: בזה ראה וקדש, ללחם זה צריך אדם לשאוף, ללחם בזה צריכות העינים להיות נושאות.

16
ע"כ
אמרו

6

1 | שלוש תכונות מאפיינות את המן – השויון, הזיקוק והטעם.
השויון כיצד? "איש לפי אכלו עמר לגלגלת וכו' וילקטו המרבה
והממעט. וימדו בעמר ולא העדיף המרבה והממעט לא החסיר איש
לפי אכלו לקטו". יש שלקטו הרבה ויש שלקטו מעט, וכשבאו לביתם
ומדדו איש איש מה שלקטו, מצאו שהמרבה והממעט ללקוט זה לא
מצא יותר וזה לא חסר מעומר לגולגולת. וזהו "נס גדול שנעשה בו"

(17) pe

(רש"י). כמה עצומה היא משמעותו של נס גדול זה שנעשה במן. אדם
יכול לעבוד כמה שיוכל, ויכול אדם למעט כמה שממעט, ובסופו של
דבר "לא העדיף המרבה והממעט לא החסיר איש לפי אכלו" – בזה הוא
תורת השלחן היהודי. אין זאת אומרת שישב אדם בטל, "זה הדבר אשר
צוה ד' לקטו ממנו", ללכת וללקוט, "ששת ימים תלקטוהו", אבל המנה
שאדם מקבל שיהיה לכל אחד, איש לפי אכלו, אין עורך לזה ואין חסרון
לשני.

הזיקוק כיצד? "לחם שנבלע ברמ"ח איברים" היה המן, ולא היה
יוצא מהמעיים, כלומר נקי וזך מבלי פסולת. בלחם שלנו יש תערובת
רבה של פסולת, ויש אשר הפסולת מרובה על האוכל. כמה יגיעות
צריך אדם ליגע בשביל לברר את הפסולת מן האוכל, פסולת שבין אדם
לחבירו, רמאות ושקרים ואונאה ותככים וכיוצא בהן, ופסולת שבין אדם
למקום כמאכלות אסורות לצורותיהן השונות מבחינת הלאוין, ובאי
קיום המצוות התלויות בהן כנטילת ידים וברכת המזון וכיוצא בזה
מבחינת העשין. לחם מזוקק מבלי שום פסולת – זאת תורת המן.

והטעם כיצד? הוריד להם המן שהיה בו כל מיני טעמים, והיה
כל אחד מישראל טועם כל מה שהיה רוצה, שכן כתוב: "זה ארבעים
שנה ד' אלקיך עמך לא חסרת דבר וגו'", חושב בלבו לפי מה שנפשו
מתאוה והיה הקב"ה עושה רצונו והיה טועם מה שהיה מתאוה.
אדם יכול לטעום טעם מעדנים אף בכל מאכל אשר יאכל, "טוב פת
חרבה ושלוחה כבה מבית מלא זבחי ריב", ואין הכונה "טוב" במובן
המוסרי בלבד, אלא אף במובן הגשמי, פת של שלוחה היא טעימה הרבה
יותר מדברי ריב. "צדיק אכל לשבע נפשו ובטן רשעים תחסר". בניגוד
לנחש אשר כל מטעמים שיאכל אינו טועם אלא טעם עפר, כך להיפך
האדם, בכל לחם פשוט שאוכל יכול לטעום בו טעם כל מעדני עולם.

אמנם, אין רוב בני האדם מגיעים לרום פסגת המזון של המן, אבל כך
דרכו של אידיאל – אליו שואפים אף על פי שאין משיגים את מלוא
שלימותו.

"קח צנצנת אחת... למשמרת לדתיתכם".¹¹